

¡BOMBA!

Sabíamos de antemano
objeto de esa reunión:
tener la programación
para un Zócalo en coreano

K'intsil

U edicionil fin de semana, viernes 25 tak domingo 27 ti' u ja'abil 2026

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 12 · NÚMERO 2818 · www.lajornadamaya.mx

BOOX KAY

CHAN BA'ALCHE' YAAN U
CHOWAK ME'EX

OOCHEL NC

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA / DE LA
REDACCIÓN / P 42 YÉETEL 43

Ojéela'an leti'e' chan kaya', tumen yaan u me'ex tu chi', ts'o'oke' u xiibil kaláantik tu chi' u ye'el yéetel u mejenil tak kéen ts'u'uts'a'ak saco vitelino. U k'aaba'e' boox kay. Leti'e' kaja'an tu ja'al ja'il u noojol-lak'inil México.

Ku yila'al leti'e' yóok'olal u chowak me'ex u xiik'o'ob yéetel tumen u poole' túuts', le beetik k'aanan ti'al u yutsil kuxtal ba'al ti' kúuchilo'ob je'el bix estuarios, manglares yéetel uláak' ja'ilo'ob ich Golfo de México.

Boox kaye' beey bek'eche', wóolis yéetel mina'an u escamasil. Táax u yóot'el yéetel piixil tumen jump'eel chan jáaytsile'en tatabkil ba'al. U poole' kóoch yéetel k'as túuts' tu ka'anail, beey tu tsolaj Jacqueline May Díaz, máax beetik u k'a'aytajilo'ob u múuch'kabil Desarrollo y Medio Ambiente, A.C.

Ku p'isik tak 100 centímetros, ba'ale' maas suuka'an u p'isik 69 centímetros, yéetel u aalile' maanal 4 kilos.

Ti' kaye' yaan jump'eel u xiik' tu paach, ts'o'oke' yaan u chowak púuts' ku sáats'al

tak tu filamentoil óoli' beey jump'eel kibe'.

Yaan xan u púuts'ilo'ob ku beetik k'aas, lelo' leti'e' xiik' yaan tu paacho' yéetel tu tseem, yaan u k'i'ixel de baak yéetel venenosa yéetel le je'el u chi'ibale'. Ts'o'oke' yaan jump'eel u xiik' de tsaats yéetel uláak' jump'eel jach uts u chéen xa'aypajal yéetel lóbulos de punta u ts'o'okol.

J biólogo Fermín Chaidez Ochoa tu tsolaj boox kaye' ku jaantik mejen kayo'ob, crustáceos yéetel detritus. U maas jach ki'il ku jaantike' leti'e' mejen kayo'obo', ba'ale' ku jaantik xan xekay, xbaw, yéetel estomatópodos kaja'an tu taamil le ja'o'.

Ku chukbesik u yo'och'o'ob yéetel u je' kay, u xiixel orgánico ba'al, material ku jóok'ol ti' u xiwi'lo'ob ja' yéetel u detritusil sustrato.

"Kaye' ku kaxtik u yo'och tu taamil ja' luuk'chaja'an wa ya'ab tu areanil ja'al ja', manglares yéetel estuarios. Je'el k'éexel jump'it ba'ax ku jaantik, depende bix yanik temporada (yaax k'iin wa ja'ajalil)".

